

AKADEMİK TARİH VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Academic Journal of History and Idea

Research Article

Received: 30.12.2025

Accepted: 28.02.2026

Özlem Karapınar Gök*

<https://orcid.org/0000-0002-5183-0181>

Enosis'ten Taksim'e: Kıbrıs'ta İki Toplumun Mücadelesi (1950-1960)**

From Enosis to Partition: The Struggle of Two Communities in
Cyprus (1950–1960)

Öz

Kıbrıs, stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış; 1571'de Osmanlı, 1878'de ise İngiliz yönetimine geçmiştir. 1950'li yıllarda Rumların Enosis (Yunanistan'a bağlanma) hedefi ve Türklerin buna karşı yürüttüğü varlık mücadelesi, adadaki gerilimi tırmandırarak meseleyi bölgesel bir anlaşmazlıktan uluslararası bir krize dönüştürmüştür. Bu çalışma, 1950-1960 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşanan siyasal gelişmeleri ve toplumlar arası çatışmaları analitik bir çerçevede incelemektedir. Sürecin Türkiye-Yunanistan ilişkileri üzerindeki etkileri değerlendirilirken, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve NATO gibi küresel aktörlerin stratejik yaklaşımları da çok boyutlu bir perspektifle ele alınmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin dış politikasını şekillendiren iç ve dış dinamikler, Türk hükümetlerinin adadaki gelişmelere karşı geliştirdiği stratejik tepkiler ve dönemin siyasal atmosferinin karar alma süreçleri üzerindeki belirleyici rolü ayrıntılı biçimde analiz edilmektedir. Çalışmanın temel amacı, Soğuk Savaş bağlamında şekillenen uluslararası konjonktürün Kıbrıs sorunu üzerindeki etkilerini bütüncül ve karşılaştırmalı bir perspektifle ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, Enosis, Bağımsızlık

Abstract

Due to its strategic location, Cyprus has hosted numerous civilizations throughout history, coming under Ottoman rule in 1571 and British administration in 1878. In the 1950s, Greek Cypriot aspirations for Enosis (union with Greece) and the Turkish Cypriot community's struggle for political existence intensified tensions on the island, transforming the issue from a regional dispute into an international crisis. This study examines the political developments and intercommunal conflicts in Cyprus between 1950 and 1960 within an analytical framework. It assesses the implications of these developments for Turkish-Greek relations while also considering the strategic approaches of global actors such as the United Kingdom, the United States, and NATO. Furthermore, the article analyzes the domestic and external factors shaping Turkey's foreign policy, the strategic responses of Turkish governments to developments on the island, and the influence of the political climate of the period on decision-making processes. The primary aim of this study is to present a comprehensive and comparative evaluation of how the international conjuncture shaped by the Cold War influenced the Cyprus question.

Keywords: Cyprus, Turkey, Greece, Enosis, Independence

* Dr., Independent Researcher, Türkiye, ozlem_karapinar_89@hotmail.com

** Citation: Karapınar Gök, Ö. (2026). Enosis'ten Taksim'e: Kıbrıs'ta İki Toplumun Mücadelesi (1950-1960). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 13(2), 1-19.

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, shared, adapted, and translated in any medium or format for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given to the author(s) and the journal. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s). The journal's editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse must be directed to the journal's editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com

Giriş

Akdeniz'in büyük adaları arasında üçüncü sırada olan Kıbrıs, Türkiye'ye yaklaşık 40, Yunanistan'a ise 600 mil mesafede yer almaktadır. Adanın toplam yüzölçümü 3.572 milkareden biraz fazladır Kıbrıs adası, Osmanlı Devleti'nin 1571'deki fethine kadar uzun ve karmaşık bir tarihe sahip olup birçok medeniyetin egemenliği altında bulunmuştur. Mısırlılar, Hititler, Persler, Büyük İskender'in imparatorluğu, Romalılar, Bizanslılar, Cenevizliler, Memlükler ve Venedikliler gibi farklı uygarlıklar sırasıyla adada hüküm sürmüştür (Güler, 2004). Türklerin Kıbrıs adasına yönelik ilgisi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Akdeniz kıyılarına ulaşmasıyla ortaya çıkmıştır. XIII. yüzyılın başlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin (1077–1308) Akdeniz havzasına açılmasıyla birlikte Kıbrıs ile Anadolu arasındaki ekonomik temasların daha düzenli bir mahiyet kazandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Selçuklu sultanları I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1192–1196; 1205–1211) ardından oğlu I. İzzeddin Keykavus (1211–1220) ve I. Alaeddin Keykubad (1220–1237) dönemlerinde, Anadolu'daki ticaretin teşvik edildiği ve dış ticareti kolaylaştırıcı uygulamalara ağırlık verildiği bilinmektedir. Bu çerçevede, tarafların tüccarlarına karşılıklı ticaret serbestisi tanındığı ve iki bölge arasındaki alışverişin süreklilik gösterdiği değerlendirilebilir. Söz konusu ekonomik bağların, Anadolu'da beylikler döneminde de devam ettiği görülmektedir. Özellikle kıyı ve hinterland bölgelerinde etkili olan Hamidoğulları (yaklaşık 1301–1391), Karamanoğulları (yaklaşık 1250–1487) ve Aydınoğulları (1308–1426) gibi Türk beyliklerinin varlığı, Akdeniz ticaret ağı içinde Anadolu kıyılarının önemini artırmış; bu durum Kıbrıs ile Anadolu arasındaki ilişkilerin tamamen kesintiye uğramamasını desteklemiştir (Osmanlı idaresinde Kıbrıs, 2000).

XVI. yüzyılın ortalarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki stratejik hedefleri doğrultusunda Kıbrıs adası kritik bir öneme sahip olmuştur. Mısır'ın 1517'de ve Rodos'un 1521'de Osmanlı topraklarına katılmasıyla, Kıbrıs'ın askeri ve siyasi açıdan ele geçirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Zira ada, Anadolu, Mısır ve Suriye gibi hayati öneme sahip Osmanlı topraklarının tam ortasında yer alıyor ve potansiyel bir tehdit unsuru oluştuyordu. Ada, korsanlar için güvenli bir sığınak görevi görüyordu. Bu korsanlar, Osmanlı ticaret gemilerine ve hac yolculuğu yapan gemilere saldırarak deniz güvenliğini tehlikeye atıyordu. Ayrıca, düşman devletlerin Anadolu, Suriye ve Mısır'a yönelik olası bir saldırısında Kıbrıs'ı bir üs olarak kullanma riski de bulunuyordu. Öte yandan, adayı yöneten Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalışırken aynı zamanda Avrupa'da Osmanlı karşıtı ittifaklara katılarak aksi bir politika izliyordu (Osmanlı idaresinde Kıbrıs, 2000). Bu gelişmeler üzerine, Osmanlı İmparatorluğu 2 Temmuz 1570'te Limasol Kalesi'ni ele geçirerek Kıbrıs'a yönelik askerî harekâta başlamıştır. Magosa Kalesi'nin teslim alınmasıyla harekât başarıyla tamamlanmış ve ada, Kıbrıs Beylerbeyliği adıyla Osmanlı egemenliğine girmiştir (Erdönmez, 2004).

Kıbrıs adası, tarihî kayıtlara göre 15 Mayıs 1571 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli komutanlarından Lala Mustafa Paşa liderliğindeki kuvvetler tarafından fethedilmiştir. Bu tarihten itibaren yaklaşık 308 yıl boyunca kesintisiz olarak Osmanlı yönetimi altında kalmıştır. Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir parçası olmuş ve bölgedeki ticaret yollarının güvenliğini sağlamıştır. Ancak 1878 yılında yaşanan siyasi gelişmeler sonucu ada geçici olarak İngiltere'nin yönetimine bırakılmıştır (Aydın Tarihi, 1957). I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte İngiltere, 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı kendi topraklarına kattığını resmen ilan etmiştir. Buna karşılık Osmanlı Devleti'nde protestolar yapılmıştır. Bu durum, 1923 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından imzalanan Lozan Antlaşması ile uluslararası düzeyde kabul görmüştür (Çevikel, 2006). Lozan Antlaşması'nın 20. maddesi, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenliğini tanımıştır (Lozan Barış Konferansı tutanaklar, belgeler, 2018). Meclis'te bu egemenliğin hata olduğunu belirterek karşı çıkan milletvekilleri de olmuştur (Pınar, 2018).

II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin sömürgelerini terk etmeye başlamasıyla Kıbrıs'ta da benzer bir süreç yaşanmıştır. Ada Rumları ve onları destekleyen Yunanistan, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını isteyince Kıbrıs Türkleri bu duruma karşı çıkmıştır. Türkiye ise Kıbrıs Türklerinin bu talebini destekleyerek uluslararası arenada sesini duyurmaya çalışmıştır. Bu gelişmeler, 1950'li yıllarda Türkiye'de iktidarda olan Demokrat Parti (DP) döneminde Kıbrıs meselesinin en önemli gündem maddesi hâline gelmiştir.

Kıbrıs'ta Enosis Hareketleri ve Türkiye'nin Tepkisi (1947-1954)

Kıbrıs adasında Rum nüfusun giderek artması, Yunanistan'ın Enosis (Yunanistan'la birleşme) düşüncesiyle hareket etmesinde en önemli dayanak olmuştur. Oysa önceki yıllarda Rumlar, adada çoğunluğu oluşturmuyordu, örneğin; 1790 yılında Kıbrıs'ta 60.000 Türk'e karşılık 20.000 dolayında Rumca konuşan halk yaşamaktaydı (Aydın Tarihi, 1957, Şubat, (267)). Ancak sonraki yıllarda çok sayıda Türk'ün Anadolu'ya göç etmesiyle adadaki Türk nüfusu, Rumca konuşanlara kıyasla önemli ölçüde azalmıştır. Bu durumu dikkate alan Yunanlılar ile 1925'te İngiltere'nin sömürgesi haline gelen Kıbrıs'ta yaşayan Rum kökenliler, adanın Yunanistan'a bağlanmasını öngören Enosis düşüncesini savunmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda, Ada Rumları 1947 Ekim'inde bir heyet oluşturarak Londra'ya göndermişlerdir. Heyet, İngiltere Sömürge Bakanı'ndan Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması talebinde bulunmuşlardır (Aydın Tarihi, 1957). Müttefiklerin liderliğini yapan İngiltere, hem Kıbrıs konusundaki istekleri engellemek, hem savaşın yükünü omuzlayan Yunanistan'ı ödüllendirmek, hem de Yunan kralı ve hükümetini sol muhalefete karşı güçlendirmek için Oniki Adalar'ın Yunanistan'a verilmesine taraftar bir politika izlemiştir (Fırat, 2009). Bunun üzerine Türkiye'de tepkiler gecikmemiştir.

28 Kasım 1948'de Lefkoşa'da 15.000 kişi Türk Ayasofya Mitingi'nde bu duruma şiddetle karşı çıkmışlardır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA,

030.01.40.241.14). 1948 yılının Aralık ayında, Ankara'da yükseköğrenim gören gençler, Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sorunlara dikkat çekmek amacıyla Cebeci'de toplanmış ve büyük bir miting gerçekleştirmişlerdir (Akşam, 25 Aralık 1948). 11 Aralık 1948'de yaklaşık 80 bin kişilik bir nüfusu oluşturan Kıbrıslı Türkler büyük bir miting düzenleyerek Rumların Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi için gösterdikleri çabaları protesto etmişlerdir. Kıbrıs Türkleri, adanın müdafaasını yalnızca İngiltere'nin sağlayabileceğini, adanın Yunanistan'a verilmesinin bir savaş doğuracağını ve eğer İngiltere çekilmek isterse de adanın eski sahibi olan Türklere vermesi gerektiğini vurgulamışlardır (Akşam, 12 Aralık 1949). Mitingden sonra Kıbrıslı Türkler, Birleşmiş Milletler Başkanı Bevin'e Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a ve İngiliz General Valisine birer nota göndermişlerdir. Bu notada ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi neticesinde adada büyük bir sefaletin başlayabileceği belirtilmiştir (Son Posta, 12 Aralık 1949). Kıbrıslı Türklerin mitinginden sonra Yunanistan'da da üniversite öğrencileri Atina Üniversitesi'nde bir miting düzenlenmiş ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı istenmiştir (Yeni İstanbul, 13 Ocak 1950). Milli Türk Talebe Birliği bu duruma sessiz kalmayarak bir miting hazırlamıştır. Mitingin Beyazıt Meydanı'ndan başlayıp Taksim Meydanı'nda bitmesine karar verilmiştir (Yeni İstanbul, 16 Ocak 1950). Ankara'da da üniversite gençliği sessiz kalmayarak 18 Ocak 1950'de Zafer Meydanında bir miting yapmışlardır (Zafer, 18 Ocak 1950; Akşam, 19 Ocak 1950; Son Posta, 19 Ocak 1950).

Rumların Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını istenmesi üzerine Türk üniversite öğrencileri büyük bir tepki göstermişlerdir. Hem çeşitli bilimsel toplantılar düzenleyerek hem de gösteriler yaparak bu duruma karşı çıkmışlardır. Üstelik gençlerin bu düşüncelerini tüm dünyaya duyurmak için Milli Talebe Birliği Birleşmiş Milletlere başvurmuştur (Yeni İstanbul, 2 Şubat 1950). Yaşanan tüm olaylara karşın, hem Türkiye hem de Yunanistan, Kıbrıs meselesini resmi bir siyasi anlaşmazlık olarak gündemde tutmaktan kaçınmıştır. Kıbrıs adasında yaşanan olaylar, gerginliğin, huzursuzluğun ve belirsizliğin artmasına yol açmıştır. Ancak Türkiye, o dönemdeki Soğuk Savaş koşulları nedeniyle müttefiki İngiltere'nin içişlerine müdahale etmekten kaçınarak, Kıbrıs konusunda Lozan Antlaşması'yla belirlenen mevcut durumu desteklemiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.123.785.2). Nitekim Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin iktidardaki son Dışişleri Bakanı olan Necmeddin Sadak, 1950'de TBMM'de yaptığı bir konuşmada, "*Kıbrıs konusunda bir sorun yok*" demiştir. İç politikada dengeleri bozmamak adına sorunu görmezlikten geldi (Pınar, 2014). Sadak, İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir ülkeye vermeye niyeti olmadığını belirterek, gençlerin bu konuda gereksiz yere heyecanlandığını söylemiştir (Zafer, 17 Ocak 1950; Zafer, 18 Ocak 1950). Necmeddin Sadak'ın açıklamaları, hükümetin Kıbrıs konusunda mevcut durumu koruma ve gerginliği tırmandırmama yönündeki tercihinin yansıtmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin dış politikasında "statüko" yanlısı bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir.

CHP'nin tutumunu Demokrat Parti (DP) de aynı şekilde devam ettirmiştir. DP'nin iktidara gelmesinin ardından Dışişleri Bakanlığı görevine atanan Fuad Köprülü, 1950 yılında yaptığı bir açıklamada, Kıbrıs meselesinin o dönemde Türkiye için öncelikli bir dış politika konusu olmadığını belirtmiştir. Köprülü, Yunanistan'ın da bu konuda resmi bir girişimde bulunmadığını ve bu nedenle Türkiye'nin de Kıbrıs meselesini gündemine almadığını ifade etmiştir (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, 20 Haziran 1950).

Necmeddin Sadak'ın Kıbrıs konusundaki “sorun yok” açıklaması, CHP'nin o dönemdeki dış politika anlayışını yansıtmaktaydı. Ancak bu yaklaşım, Kıbrıs meselesinin gelecekteki potansiyelini ve Türkiye'nin çıkarlarını tam olarak öngörmekteydi. Sadak'ın aksine, DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Kıbrıs meselesine bakış açısı değişmeye başlamıştır. Fuad Köprülü'nün açıklamaları, Kıbrıs meselesinin henüz Türkiye'nin öncelikli gündeminde olmadığını gösterse de, bu durumun değişmekte olduğu sinyallerini vermektedir.

1950'lerin başlarında Türkiye'nin Kıbrıs meselesine gösterdiği kayıtsızlık karşısında Yunanistan'ın tutumu belirgin bir şekilde değişmiştir. Yunan Başbakanı Sofokles Venizelos, 16 Şubat 1951'de Yunanistan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi talebinin yeni olmadığını, bu amacın 1915'ten beri Yunan hükümetlerinin sürekli gündeminde olduğunu açıkça belirtmiştir. Venizelos, bu konudaki sessizliğin bir vazgeçilme anlamına gelmediğini, aksine siyasi taktiklerin bir gereği olduğunu vurgulamıştır (Semavi, 1951). 1950'lerin başlarında Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik belirgin bir stratejisi olmamıştır. O dönemde hükümet, öncelikle Batı Bloku'na dâhil olmayı, NATO üyeliğini elde etmeyi ve Batı ile olan ilişkilerini korumayı hedeflemekteydi. Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki yaklaşımı, her zaman Batı ülkeleriyle uyumlu olma düşüncesiyle şekillenmiştir. Başka bir deyişle, Batı dünyasına entegre olma arzusu, Türkiye'nin Kıbrıs'a daha güçlü bir şekilde sahip çıkmasını engellemiş ve bu konuda çekingen davranmasına neden olmuştur (Tuncer, 2013). Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sıkıntılar karşısında, dönemin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'a hitaben kaleme alınan bir mektupta, Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhak edilme tehdidi açıkça dile getirilmiştir. Mektup yazarları, Kıbrıs'ın Türkiye için tarihi önemine vurgu yaparak, Hatay örneğinde olduğu gibi adanın Türkiye'ye katılmasının sağlanması için gerekli adımların atılmasını talep etmişlerdir (Zafer, 5 Nisan 1951).

Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ın en temel hedefi, adanın Yunanistan ile birleşmesi (Enosis) olmuştur. Bu amaçla, Yunanistan 1950'lerde Birleşmiş Milletler gibi uluslararası platformlarda aktif olarak lobi faaliyetlerinde bulunmuştur. 1951'de BM İnsan Hakları Komitesi'nde yapılan bir konuşmada, Yunanistan'ın BM temsilcisi Loukis Akritas, Kıbrıs'ta yapılan bir plebisitte halkın büyük bir çoğunluğunun Enosis'i desteklediğini öne sürerek İngiltere'yi bu konuda sorumlu tutmuştur. Akritas, konuşmasında adadaki nüfusun çoğunluğunun Rumlardan oluştuğunu da vurgulamıştır (Daver, 1951). Kıbrıslı Rumların Enosis ideali doğrultusunda İngiliz idaresinden

kurtulma çabaları, ada nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturan ve bu birleşmeye karşı çıkan Kıbrıs Türklerine yönelik şiddetli eylemlere neden olmuştur. Bu saldırılar, İstanbul'daki Rum azınlığa karşı misilleme niteliğinde karşı saldırıları tetiklemiştir (Aydoğdu, 2002). Yunanistan Başbakanı Papagos, Kıbrıs'ın kendisine ilhakı için 20 Ağustos 1954'te Birleşmiş Milletlere (BM) başvurmayı planlamıştır (Akşam, 21 Ağustos 1954). Bu süreçte, Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, sorunun uluslararası platformlarda ele alınması için Yunan Hükümeti'ne baskı yapmıştır (Tuncer, 2013). Türkiye'deki siyasi arenada muhalefet ise, iktidarın Kıbrıs sorununa yönelik net bir duruş sergilemediği gerekçesiyle eleştirilerini yükseltmiştir (Halkçı, 13 Temmuz 1954). 1954 yılı, Kıbrıs meselesinin Türk kamuoyunun en önemli gündem maddelerinden biri haline geldiği bir dönem olmuştur. Ancak Başbakan Adnan Menderes, o sıralarda zaten yıpranmakta olan Balkan Paketi'nin zarar görmesi kaygısıyla, aynı yıl Kıbrıs konusunda yapılması planlanan halk gösterilerine engel olmuştur (Ayın Tarihi, (250). Diğer taraftan Yunanistan, önceden belirlediği strateji doğrultusunda, 24 Eylül 1954 tarihinde Kıbrıs konusunu resmi olarak Birleşmiş Milletler'in (BM) gündemine taşımıştır. Yapılan oylamada, 19 ret ve 11 çekimser oya karşılık 30 oy alarak bu konunun BM toplantılarında ele alınmasını sağlamıştır. Bu oylamada, Sovyet Bloku ülkeleri, Yugoslavya ve Irak hariç diğer Arap devletleri, Birmanya, Meksika, Filipinler ve Endonezya Yunanistan'ın tezini destekleyen yönde oy kullanmışlardır (Ayın Tarihi, (250). İngiltere'nin Kıbrıs konusunun BM gündemine alınmaması önerisine ise Danimarka, Avustralya, Belçika, Dominik Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, Kanada, İsveç, Kolombiya, Liberya, Norveç, Peru, Lüksemburg, Şili, Paraguay, Yeni Zelanda ve Türkiye olumlu oy vermişlerdir. Bolivya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Habeşistan, Brezilya, Hindistan, Pakistan, Irak, İran, Venezüella ve Panama ise çekimser kalmışlardır (Ayın Tarihi, (250). Oylamanın ardından konuşan İngiliz yetkililer, konunun müzakere edilmesi halinde görüşmeleri terk edecekleri tehdidinde bulunmuşlardır (Ayın Tarihi, (250). Türkiye, Kıbrıs konusunun BM gündemine taşınmasına sert bir reaksiyon göstermiştir. İktidar yanlısı Zafer Gazetesi'nde 30 Eylül 1954 tarihinde yayınlanan isimsiz bir başyazıda, Yunanistan'ın Lozan Antlaşması hükümlerine aykırı davrandığı ileri sürülmüş ve adanın "başka bir devlete devredilmesi söz konusu olursa, bu devletin Türkiye olması gerektiği" fikri dile getirilmiştir (Zafer, 30 Eylül 1954). 17 Aralık 1954'te BM Genel Kurulu'nda taraflar görüşlerini dile getirmiştir. Ancak Genel Kurul, o aşamada Kıbrıs sorununa dair bir karar almanın uygun olmadığını belirterek Yunanistan'ın başvurusunu gündemine almayı reddetmiştir (Tuncer, 2013).

Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Meselesi: 1955-1960 Döneminde Azınlık Politikaları ve Diplomatik Gelişmeler

Yunanistan Hükümeti, Kıbrıs sorunuyla ilgili BM'de istediği sonuçları alamayınca, 1955 yılının Ocak ayında Başpiskopos Makarios ve Yorgo Grivas'a adada gerilla savaşı başlatmaları için yetki vermiştir. Grivas, bu yetkiyle "EOKA" (Kıbrıslı Savaşçılar Ulusal Birliği) (Cumhurbaşkanlığı

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.64.394.29) adını verdiği bir örgüt kurmuştur (Demirtaş Coşkun, 2001). 1 Nisan 1955'te EOKA, Kıbrıs'ta ilk sabotaj eylemlerini gerçekleştirmiştir. Örgüt, İngiliz yönetimine karşı terör eylemlerine giriştiği gün yayımladığı bildiride şu görüşlere yer vermiştir: *"Karşımızda iki düşman var: Birincisi İngilizler, ikincisi Türkler. Önce İngilizlerle mücadele edip onları adadan çıkaracağız. Ardından Türkleri ortadan kaldıracacağız. Amacımız ilhaktır. Bu amaca ne pahasına olursa olsun ulaşmak görevimizdir!"* (Tuncer, 2013, s. 166). Ayrıca aynı gün, EOKA adlı örgüt, Kıbrıs'taki İngiliz varlığına son verme ve adadaki Türk nüfusunu ortadan kaldırma amacıyla harekete geçmiştir. Lefkoşa'da bulunan Britanya Enstitüsü'nün benzinle tutuşturulmuş bezlerle ateşe verilmesiyle başlayan olaylar, yaklaşık 200 EOKA militanının saldırısına dönüşmüştür. Saldırı sonucunda enstitü binasındaki kütüphane, kültürel materyaller ve diğer yapılar tamamen yanmıştır. Olaylar, Rum halkının bir kısmının katılımıyla Metaksas Meydanı ve Homer Caddesi'nde devam etmiştir. Burada Yunan bayrakları dikilmiş, bir askeri araç devrilerek ateşe verilmiş ve yakılmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.129.839.1).

29 Ağustos-7 Eylül 1955 tarihleri arasında gerçekleşen Birinci Londra Konferansı'nda Türkiye'nin tezlerini sunan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, self-determinasyon (özerklik) ilkesine prensip olarak tamamen karşı çıkmamakla birlikte, bu ilkenin *"bir haksızlık, istikrarsızlık, güvensizlik ve çatışma kaynağına dönüşmesinin engellenmesi ve toplumlar arasında eşitliğin tesis edilmesi"* gerektiğini vurgulamıştır (Aydın Tarihi, 1955, Eylül, s. 164-171). Bu konferans sürerken İstanbul'da yaşanan ve tarihe 6-7 Eylül Olayları (Akgönül, 2012) olarak geçen üzücü gelişmeler, konferansın olumsuz bir atmosferde sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Konferans tutanaklarına göre İngiltere Dışişleri Bakanı Mac Millan self-determinasyon önerisine mesafeli yaklaşmıştır (Aydın Tarihi, 1955, Eylül). Buna karşılık Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere'nin gündeme getirdiği *"dâbîli muhtariyet"* planına sıcak bakmış, ancak bu çözümün hayata geçmemesi durumunda adanın Türkiye'ye iadesi yönündeki görüşünü yinelemiştir (Aydın Tarihi, 1955, Eylül). Yunan Başbakanı Mareşal Papagos, 6-7 Eylül Olayları'nın İngilizler tarafından kışkırtıldığını (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.37.226.3) ve Londra Konferansı'nın Türkiye-Yunanistan ilişkilerini bozmaya yönelik bir oyun olduğunu (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.129.839.1) belirtmesine rağmen adadaki gerilim azalmamış ve çatışmalar giderek topluluklar arası bir nitelik kazanmaya başlamıştır. 1955 Londra Konferansı'nda Türkiye, Kıbrıs'ta Türklerin haklarını koruyarak self-determinasyona şartlı yaklaşmış, ancak İstanbul'daki 6-7 Eylül Olayları konferansı olumsuz etkilemiş ve sonuçsuz kalmıştır. İngiltere adada kalmak isterken özerkliğe sıcak bakmış, Türkiye ise muhtariyet olmazsa adanın kendisine verilmesini savunmuştur. Yunanistan ise özerklik konusunda ısrarcı olmuştur. Farklı çıkarlar ve olaylar nedeniyle Kıbrıs sorununun çözümü o süreçte mümkün olmamıştır.

Makarios, 22 Eylül 1955 tarihinde Kıbrıs sorunu konusunda “*pasif bir siyaset*” izleyeceğini ilan ederek şiddete son vereceğini belirtmiştir. Makarios’un planı ise vergi boykotu, eğitim aksaklıkları, memur istifaları ve genel grev gibi adımları içermektedir. Aynı gün, Kıbrıs İcraat Meclisi’ndeki Rum üyeler İngiliz yönetiminin Kıbrıs halkının egemenlik isteğini reddetmesi üzerine istifa talebinde bulunmuşlardır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.129.839.1). Bu boykotun ardından İngiliz yönetimi, polis gücünde Türklerin sayısını artırma yoluna gitmiş ve bir Türk polis memurunun öldürülmesi, farklı topluluklar arasında gerginliğin tırmanmasına neden olan bir olay olarak kayıtlara geçmiştir. Dikkat çekici bir nokta ise başlangıçta barışçıl bir siyaset anlayışını benimsemiş olmasına rağmen Makarios’un kısa bir süre sonra şiddeti destekleyen bir duruş sergilemesi ve EOKA’ya arka çıkması olmuştur. Bir gazetecinin EOKA’yı neden eleştirmediği sorusuna ise Makarios, “*EOKA halkın desteğini almaktadır. Halkın isteğine ters düşerek EOKA’yı kınamam doğru bir yaklaşım olmayacaktır.*” şeklinde yanıt vermiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.129.839.1). Bu cevap, Makarios’un gerçekte şiddet politikasından vazgeçmediğini işaret etmektedir.

Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki tutumu sayesinde zamanla İngiltere ve Yunanistan’ın yanı sıra Türkiye de adanın geleceğinde söz sahibi önemli bir aktör hâline gelmiştir. Demokrat Parti döneminde yaşanan ve İstanbul’daki Rum vatandaşlara yönelik üzücü 1955 olayları Menderes Hükümeti için olumsuz sonuçlar doğurmuş, ardından gelen 1956 yılı ise Kıbrıs sorununda “*olaylı bir yıl*” olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yıl içinde İngiltere ile Kıbrıslı Rumlar arasındaki müzakereler sonuçsuz kalmış, Başpiskopos Makarios sürgüne gönderilmiştir. Adada hem Türkler hem de Rumlar arasında karşılıklı şiddet olayları yaşanmıştır. İngiltere, kendisine karşı gerilla savaşı yürüten EOKA örgütüne karşı uzun süreli ve kapsamlı bir mücadele başlatmıştır. Bu durum, adadaki siyasi istikrarsızlık nedeniyle İngiltere ve Yunanistan arasındaki ilişkileri daha da germiştir (Bağcı, 1990).

Kıbrıs’ta Makarios’un sürgünü sonrasında şiddet olayları tırmanışa geçmiştir. İlk yirmi günde meydana gelen çatışmalarda 8 İngiliz, 2 Türk ve 12 EOKA mensubu olmak üzere toplam 22 kişi hayatını kaybederken, 39 kişi de yaralanmıştır. Bu olayların yol açtığı maddi hasarın 113.000 Sterlin olduğu tahmin edilmiştir (Ulus, 20 Mart 1956; Ulus, 24 Mart 1956; Zafer, 30 Mart 1956). Suçlu bulunan iki Rum’a verilen idam cezası sonrasında, 9 Mayıs 1956’da Atina’da çıkan olaylar yüzünden 7 kişi ölmüş ve 200 kişi yaralanmıştır (Ulus, 10 Mayıs 1956; Ulus, 11 Mayıs 1956; Zafer, 10 Mayıs 1956; Zafer, 11 Mayıs 1956). Şiddet olayları sürerken, 26 Haziran 1956’da EOKA militanlarının kendilerini takip eden İngiliz askerlerinin bulunduğu ormanı ateşe vermesi sonucu 19 İngiliz askeri yaşamını yitirmiş ve 18’i ise yaralanmıştır (Ulus, 29 Haziran 1956).

Adnan Menderes, Demokrat Parti Grup toplantısının 5 Temmuz tarihli oturumunda yaptığı konuşmada, İngiltere’nin Türkiye Hükümeti’ne sunduğu bir öneriye dair bilgi vermiştir. Menderes, İngilizlerin önerisinin öncelikle “*tedbiş hareketlerine*” (baskı ve terör eylemleri) son verilmesini şart

koştuğunu belirtmiştir. Bu durumun ardından on yıllık bir süre kabul edilecek ve bu sürenin sonunda adanın yönetiminde sınırlı bir self-determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesinin uygulanması konusunun NATO üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla karara bağlanabileceği ifade edilmiştir. Menderes, İngiliz teklifinin temelini bu olduğunu vurgulayarak, on yılın sonunda NATO'nun üçte iki oy çoğunluğuyla İngiliz egemenliğinin devam etmesinin, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında bir pakt imzalanması şartına bağlı olduğunu aktarmıştır. Menderes konuşmasında, kendilerine iletilen bu önerinin tamamıyla reddedildiğini dile getirmiştir. Ayrıca self-determinasyon planını tanımadıklarını ve eğer böyle bir öneri gündeme gelirse Türkiye'nin de Lozan Antlaşması'nın çözüme kavuşturduğu tüm sorunların yeniden ele alınmasını talep edeceğini belirtmiştir. Aynı konuşmada Menderes, Orta Doğu'daki olumsuz gelişmelere de değinerek bu bölgede Sovyet Rusya'nın oluşturduğu tehlikeye dikkat çekmiş ve Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla gerektiği takdirde *“Ada'ya askeri bir müdahalede bulunabileceklerini”* açıklamıştır (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, 5 Temmuz 1956).

Demokrat Parti'nin Kıbrıs politikasında 1956 yılı Aralık ayından itibaren önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu tarihe kadar adanın Türkiye'ye iadesini ve mevcut durumun korunmasını savunan hükümet, sonrasında kendi geleceğini belirleme prensibini benimseyerek taksim tezini ileri sürmeye başlamıştır. Evvelce statükoyu savunan ve adanın Türkiye'ye geri verilmesini talep eden hükümet, bu tarihten sonra kendi kaderini tayin ilkesine yönelmiş ve taksim tezini savunmaya başlamıştır. Bu politika değişikliğinin temelinde, Ocak 1956 itibarıyla İngiltere'nin Kıbrıs politikasında gözlemlenen yumuşama yatmaktaydı. Zira adanın kontrolünü tamamen kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan İngiltere, liberal bir anayasal düzen kurma yönünde adımlar atmıştır. Bu çerçevede Lord Radcliffe, Kıbrıs Anayasası'nın bir taslağını hazırlamıştır. Ancak İngiliz hâkimiyetinin devamlılığını esas alan bu taslak, adadaki tüm idari yetkileri İngiliz valisine devretmiştir. Radcliffe Anayasası, siyasi temsilde Türkler ve Rumlar arasında eşitlik prensibini benimsemiş olsa da Türklerin adada azınlık (%20) olması gerekçesiyle bu eşitlik tam olarak sağlanamamıştır. Örneğin, Rum milletvekillerine kendi cemaatlerini ilgilendiren yasaları değiştirme yetkisi tanınırken, Türk milletvekillerinin aynı hakkı kullanabilmesi Meclis çoğunluğunun kabulünün ardından genel valinin onayına bağlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.38.227.2). Adnan Menderes, İngiliz Koloniler Bakanı Lennox-Boyd'un Kıbrıs için hazırladığı ve Kıbrıs Türkleri tarafından tepkiyle karşılanan anayasa metni hakkında 16 Aralık 1956'da bir görüşme yapmıştır. Menderes, temel olarak metne karşı çıkmamış olsa da (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.38.227.2), İngiltere'nin adaya *“kendi kaderini tayin hakkı”* tanınması üzerine Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin haklarının korunmasını talep etmiştir. Türk kamuoyunun bu adımı Enosis'e doğru bir hamle olarak göreceğini belirterek anayasa metnine ek bir madde konulmasını istemiştir. Bu ek maddeyle *“kendi kaderini tayin hakkı”*nın kullanılması

ve adanın uluslararası statüsünde bir değişiklik olması durumunda Kıbrıs Türklerine taksimi (bölünmeyi) seçme hakkı da tanınacaktı. Menderes'in bu talebi üzerine Lennox-Boyd anayasa metninde gerekli düzenlemeyi yaparak metni güncellemiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.38.227.2). 19 Aralık 1956'da kabul edilen anayasa taslağı, Kıbrıs'ta Türklerin temsili konusunda ciddi eşitsizlikler içermekteydi. Bu taslağa göre 36 üyeli Kıbrıs Meclisi'nde Türklere sadece 6, Rumlara ise 24 üye verilmiştir. Geri kalan 6 üyenin ise adanın Valisi tarafından atanması öngörülmüştü. Ayrıca kurulması planlanan kabinede Türklere yalnızca bir Bakanlık koltuğu tahsis edilmesi planlanmıştır (Gönlübol & Sar, 1974). Bu dengesiz temsil planına ek olarak aynı tarihte İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada "*self-determination*" (kendi kaderini tayin hakkı) ilkesinin Kıbrıs gibi karmaşık bir nüfusa sahip adada uygulanabilmesi için farklı çözüm yollarının araştırılması gerektiğini ve bu çözümlerden birinin de adanın taksimi olması gerektiğini belirtmiştir (Aydın Tarihi, 1956, Aralık). Bu gelişmeler, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa bakış açısını temelden değiştirmesine neden olmuştur. Daha önce adanın mevcut statükosunun korunmasını savunan Türkiye, bu durum karşısında "*taksim*" tezine yönelme kararı almıştır. Başbakan Adnan Menderes, 28 Ocak 1957 tarihinde yaptığı bütçe konuşmasında bu yeni politikaya açıkça işaret etmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 28 Ocak 1957). Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise Türkiye'nin bu yöndeki savunmasını detaylandırmıştır. Zorlu, İngiltere'nin adada yedi-sekiz yıl daha yönetimini sürdürdükten sonra *"*self-determination*"*a gitmeyi ve bu süreçte hem Türkiye'ye hem de diğer ilgili devletlere adada askerî üsler vermeyi düşündüğünü belirtmiştir. Bu bağlamda Zorlu, Türkiye'nin bir taviz olarak "*ilhak*" (adaya sahip çıkma) fikrinden vazgeçtiğini ve taksime razı olduğunu dile getirmiştir (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, 22 Mayıs 1958, Dönem XI, Cilt 222). Bu yeni tez, iktidara yakın olan *Zafer* Gazetesi tarafından da desteklenmiştir. Dönemin önde gelen siyaset bilimcilerinden ve Demokrat Parti'nin Kıbrıs konusundaki danışmanı olan Prof. Dr. Nihat Erim, *New York Times*'a yazdığı bir açık mektupta Türk Hükümeti'nin görüşlerini daha geniş bir platformda duyurmuştur. Erim, Başbakan Menderes'in, Kıbrıs sorununun NATO, Bağdat Paktı ve genel olarak Batı güvenlik sistemini tehdit etmeye başlaması üzerine adanın taksimini kabul ettiğini öne sürmüştür (Zafer, 13 Şubat 1957). Bu açıklamalar, Türkiye'nin taksim tezini uluslararası alanda da savunmaya başladığının net bir göstergesidir.

Rumlar tarafından gerçekleştirilen terör olayları, Türkiye'nin taksim tezini kabul etmesine rağmen durmamış, aksine daha da artmıştır. Örneğin, 22 Ocak 1957'de Kıbrıs'ta incelemelerde bulunan ve içinde Nihat Erim'in de yer aldığı Türk heyetinin aracı Rum teröristler tarafından bombalı saldırıya uğramıştır. Bu saldırı başarısızlıkla sonuçlansa da (Zafer, 23 Ocak 1957), aynı gün bir Türk polisi şehit edilmiştir. 28 Ocak'ta ise sekiz Türk yine Rumlar tarafından katledilmiştir. Bu olaylar Türkiye'de büyük bir gerginliğe neden olmuştur. Yeni 6-7 Eylül olaylarının önüne geçmek

amacıyla İngiltere ve Yunanistan konsoloslukları polis tarafından koruma altına alınmış ve radyoda normal yayınlar kesilerek yas ilan edilmiştir (Ulus, 30 Ocak 1957). 6 Şubat 1957 tarihinde Başbakan Adnan Menderes, Kıbrıs'taki durumun vahim bir hâl almasından Yunanistan'ı sorumlu tutmuştur. Menderes, Yunanistan'ın Kıbrıs'a silah ve adam göndererek adada terör estirdiğini belirtmiş ve bu durumu “*milletlerarası bir skandal*” olarak nitelendirmiştir (Demirer, 1995). Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e taşımasıyla gerilim tırmanmıştır. Türkiye'nin BM temsilcisi Selim Sarper, Yunanistan'ın Ada'daki terör eylemlerini desteklemeyi bırakmasını ve ilhak talebinin reddedilmesini talep etmiştir. Yunanistan ise “*self-determination*” tezini savunmuş ve bu görüş kabul edilmezse NATO'dan ayrılma tehdidinde bulunmuştur (Zafer, 22 Şubat 1957). BM, 26 Şubat 1957'de taraflar arasında görüşmelere devam edilmesi yönünde bir karar almıştır (Zafer, 27 Şubat 1957). Bu gelişmeler yaşanırken İngiltere, sürgündeki Makarios'u adaya dönmemesi şartıyla serbest bırakmış (Ulus, 30 Mart 1957), bu durum Türkiye'de tepkiye yol açmıştır. İngiltere'nin Türkiye'ye dört kruvazör satışını durdurması ve Türk Hükümeti'nin de Londra Büyükelçisini Ankara'ya çağırmasıyla gerilim artmıştır (Ulus, 11 Nisan 1957; Ulus, 12 Nisan 1957). NATO Genel Sekreteri Lord Ismay'ın arabuluculuk girişimi, Yunanistan'ın olumsuz tavrı nedeniyle başarısız olmuştur (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, Dönem: X, Cilt: 188, 18 Haziran 1958). Türkiye'nin Kıbrıs politikası, özellikle Başbakan Adnan Menderes'in vurguladığı taksim tezine dayanmaktaydı. Menderes, 3 Mayıs 1957'de Bursa'da düzenlenen bir mitingde “*Kıbrıs'ın taksiminden başka bir fedakârlık yapamayız*” diyerek bu konudaki kararlılığını belirtmiştir (Zafer, 4 Mayıs 1957). Menderes'e göre İngiltere'nin öne sürdüğü “*self-determination*” tezi, adanın Yunanistan'a ilhakının (ENOSİS) önüne geçecek ve sonunda yapılacak bir plebisitle adanın Türk ve Rum kesimlerine ayrılmasına yol açacaktı (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, Dönem: X, Cilt: 188, 18 Haziran 1958). Kıbrıs Türk Partisi de 12 Ağustos 1957'de taksim tezini tek çözüm yolu olarak kabul ettiğini duyurmuştur (Ayın Tarihi, 1957Ağustos, (285). 1957 seçimleri öncesinde muhalefetin eleştirilerine rağmen Menderes Hükümeti taksim politikasında ısrarcı olmuştur. Seçimlerden sonra kurulan yeni hükümetin programında da bu tez bir kez daha vurgulanmıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu tekrar BM'ye taşıma çabası sonuçsuz kalmış, Yunanistan'ın “*self-determination*” tezi BM Genel Kurulu'nda reddedilmiştir (Cumhuriyet, 19 Aralık 1957; Zafer, 19 Aralık 1957). NATO Genel Sekreteri Paul Spaak'ın arabuluculuk girişimleri de olumlu sonuç vermemiştir (Cumhuriyet, 19 Aralık 1957). Menderes, bu diplomatik görüşmelerin ardından Türkiye'nin taksim tezindeki kararlılığını yinelemiştir (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, Dönem: XI, Cilt: 210, 26 Aralık 1957). İngiltere'de ise iktidar partisi taksim bir çözüm yolu olabileceğini dile getirirken muhalefet bu teze karşı çıkmıştır (Ayın Tarihi, 1957 Aralık, (277). İngiltere'nin temel yaklaşımı, önce özerklik, sonra ise taksim de dâhil olmak üzere bir çözüm yolu bulmaktır.

Kıbrıs sorunu 1958'de de Türkiye için kritik bir dış politika gündemiydi. Yılın başında Kıbrıs Rum lideri Makarios, Türk Hükümeti ile görüşmek üzere Ankara'ya gelme teklifinde bulunmuştur. Ancak Dışişleri Bakanlığı, halk arasındaki hassasiyetin yüksek olduğunu belirterek bu talebi kabul etmemiştir (Ulus, 16 Ocak 1958; Zafer, 16 Ocak 1958). DP Hükümeti, Orta Doğu'daki stratejik öneminin artmasıyla birlikte, yakın zamanda yaşanan olaylar nedeniyle İngiltere'ye karşı farklı bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu yeni politikanın bir parçası olarak Kıbrıs meselesinde İngiltere'ye karşı bir baskı aracı olarak Bağdat Paktı'nı kullanmıştır. 1955-1958 yılları arasında faaliyet gösteren Bağdat Paktı; Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık'ın katılımıyla Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki etkisini engellemek amacıyla kurulmuş bir savunma ve güvenlik anlaşmasıydı. Bu pakt aynı zamanda İngiltere'nin bölgedeki kontrolünü Sovyetlere karşı koruyan bir kalkan işlevi görmektedir. Başbakan Menderes, 22 Mayıs 1958 tarihinde yaptığı bir konuşmada Bağdat Paktı'nın Kıbrıs sorununda bir koz olarak kullanıldığını açıkça belirtmiştir. Konuşmasında paktın görünürde Sovyetlere karşı önemli bir güç olmasına rağmen Türk milleti için adeta bir yük hâline geldiğini ifade etmiştir (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, Dönem: XI, Cilt: 222, 22 Mayıs 1958).

Bu gelişmelerin nihayetinde Beyazıt Meydanı'nda Kıbrıs için 8 Haziran 1958 tarihinde büyük bir miting yapılmıştır. Mitinge 300.000 kişi katılmış, İngiltere ve ABD kınanmıştır. Enosis fikrine karşılık taksim istenmiş ve Yunanistan'a yönelik sert söylemler dile getirilmiştir (Demirer, 1995). 13 Haziran 1958'de İngiltere, Türk ve Rum topluluklarına eşit haklar tanıyan bir "*kendi kaderini tayin etme*" planını duyurmuştur. Bu plan, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından kamuya açıklanmadan reddedilmiştir (Ulus, 14 Haziran 1958). Bu süreçte Kıbrıs'ta 5 Rum'un öldürülmesinden sorumlu tutulan 17 Türk'ün tutuklanması (Ulus, 14 Haziran 1958) Türkiye'de büyük protestolara neden olmuştur. Adana, Hatay, İzmir ve Kayseri'deki mitinglerde "*Ya Taksim, Ya Ölüm*" sloganları atılmıştır (Ulus, 16 Haziran 1958). Bu gerginlik üzerine NATO'daki Yunan askerî ve sivil personel ülkelerine geri dönmüş ve Yunanistan Balkan Paktı'ndaki temsilcilerini de çekmiştir (Ulus, 29 Haziran 1958; Zafer, 29 Haziran 1958).

16 Haziran 1958'de toplanan TBMM, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin nihai çözümünün taksim olduğunu bir kez daha ilan etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, XI/230, 24 Haziran 1958). Aynı gün yapılan gizli oturumda hükümetin bu görüşü, ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü dâhil olmak üzere tüm milletvekillerinin oy birliğiyle kabul edilmiştir (Ulus, 16 Haziran 1958). 24 Haziran 1958'de ise iktidardaki DP Meclis Grubu konuyu tekrar ele almış, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere'nin "*özzerk yönetim*" öngören Lennox Boyd Planı'na Türk Hükümeti'nin olumlu yaklaştığını belirtmiştir (Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, Dönem: XI, Cilt: 230, 24 Haziran 1958). Başbakan Adnan Menderes, mitinglerin hükümet karşıtı bir gösteriye dönüşebileceği endişesiyle bu tür eylemlerin devamına karşı çıkmıştır (Demokrat Parti Meclis

Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, Dönem: XI, Cilt: 230, 24 Haziran 1958). Buna rağmen halkın konuya olan duyarlılığının farkında olan hükümet, 4 Temmuz 1958'den itibaren radyoda “*Kıbrıs Saati*” adlı özel bir program yayımlamaya başlamıştır (Ulus, 4 Temmuz 1958).

Rum saldırılarının artması ve 15 Türk'ün hayatını kaybetmesi üzerine Türkiye, İngiltere'ye bir nota vererek, adadaki askerî tedbirlerin yetersiz kalması durumunda kendi askerlerini göndereceğini bildirmiştir (Ulus, 12 Temmuz 1958; Ulus, 20 Temmuz 1958). Bu gelişme ve aynı dönemde meydana gelen Irak'taki darbe, İngiltere'nin Türkiye'ye karşı daha ılımlı bir politika izlemesinde etkili olmuştur. 10 Ağustos 1958'de İngiltere Başbakanı MacMillan ve Kıbrıs Valisi Hugh Foot Ankara'yı ziyaret etmiştir (Ulus, 11 Ağustos 1958). Bu ziyaretin ardından, İngiliz Parlamentosu tarafından onaylanan MacMillan Planı duyurulmuştur. Plan, Kıbrıs'ta yedi yıllık bir ortak yönetim öngörmüştür. Plan, Dışişleri, Savunma ve iç güvenlik konularının İngiliz valisinin yetkisinde olmasını içermektedir. Her iki toplum, kendi işlerini “Cemaat Meclisleri”nde yönetecek ve ortak konular Türk ve Rum temsilcilerden oluşan bir konsey tarafından ele alınacaktı (Gönlübol & Sar, 1974).

25 Ağustos 1958'de Başbakan Menderes, İngiliz Büyükelçisi'ne MacMillan Planı'na sıcak baktıklarını iletmıştır (Ulus, 26 Ağustos 1958). Ancak Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumu nedeniyle NATO Genel Sekreteri Paul Henry Spak'ın arabuluculuk girişimleri sonuçsuz kalmıştır (Gönlübol & Sar, 1974). Kıbrıs sorunu, Eylül 1958'de bir kez daha Birleşmiş Milletler gündemine gelmiş ve örgüt, soruna barışçıl ve adil bir çözüm bulunması için çaba gösterilmesi çağrısında bulunmuştur (Gönlübol & Sar, 1974).

Kıbrıs ihtilâfının Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut gerginliği daha da arttırması karşısında, Yunan hükümeti, NATO içindeki obstrüksiyon hareketlerine benzer başka bir yola daha başvurmuştur. Bu hareket çok daha basit, çok daha küçültücü bir şekilde meydana gelmiş ve Batı Trakya'daki Türklere yapılan baskının arttırılması yoluna gidilmiştir. Aynı zamanda Yunanistan Batı Trakya'daki Türklerin Türkiye'ye ilticalarını önlemek için de hudutlarda önlemler almış ve Türklere karşı çeşitli baskı usullerine başlamıştır. Ancak Yunan Hükümeti'nin her türlü tedbirlere rağmen, fırsat bulan Türkler Türkiye'ye ilticaya devam etmişlerdir. Türkiye'ye iltica edenler, Türk vatandaşlığına alınmışlardır (Yeni İstanbul, 8 Temmuz 1958).

1 Ocak 1959'da Fatin Rüştü Zorlu ve Averoff, İngiltere Dışişleri Bakanı ile görüşme yapmışlardır (Demirer, 1995). Yapılan bu görüşmelerden sonra ikinci bir Londra Konferansı'nın organize edilmesi önerilmiştir. Bu konferansa Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın yanı sıra Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplumun liderlerinin de katılmaları öngörülmüştür. İkinci Londra Konferansı'nda Türkiye'yi Başbakan Menderes, İngiltere'yi Başbakan McMillan ve Yunanistan'ı da Başbakan Karamanlis temsil ederken Başpiskopos Makarios Kıbrıs Rumlarını ve Doktor Fazıl Küçük de Kıbrıslı Türkleri temsil etmiştir (Fırat, 2000; Anadol, 2004). Üç hükümet de Kıbrıslı her iki

toplumun liderlerinden Zürih Antlaşması'nı kabul etmelerini istemişlerdir. Başbakan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis arasında Zürih'te 5 Ocak'ta başlayan görüşmeler 11 Şubat'a kadar sürmüştür. 11 Şubat'ta ortak bir bildiri yayımlanmış, her iki ülkede bildiride dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi arzusunda olduklarını vurgulamışlardır (Demirer, 1995). Kıbrıslı Türklerin temsilcisi Dr. Fazıl Küçük Antlaşma'yı kabul etmiş, ancak Başpiskopos Makarios önce ihtiyatlı bir tavır takınmış, sonrasında 16 Şubat 1959'da antlaşmayı kabul etmiş ve antlaşmanın dokümanlarını imzalamıştır. Antlaşmanın metni ise 23 Şubat'ta aynı anda Londra, Atina, Ankara ve Lefkoşa'da yayımlanmıştır (Fırat, 2000).

Yunanistan'ın Londra Antlaşması'ndan duyduğu memnuniyet, 6 Temmuz 1959'da Yunan Büyükelçisi Pesmazoğlu'nun Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ziyareti sırasında ifade edilmiştir. Pesmazoğlu, Kıbrıs Anayasası'nın kabulü ve adada ilk seçimlerin yapılmasının ardından iki liderin Kıbrıs'ı birlikte ziyaret etmelerinin, varılan anlaşmanın her iki dost ulus tarafından da benimsendiğini göstereceğini söylemiştir. Bayar bu fikri sıcak karşılamış ve Yunanistan'la dostluk ilişkilerini sürdürme arzusunu yinelemiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.63.386.14).

Bu görüşme, Türk-Yunan ilişkilerinin dostane bir döneme girdiğini gösterse de Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplulukları arasındaki ilişkiler için aynı şey söylenemezdi. Kıbrıs'ta olası bir gerilimin iki ülke ilişkilerine zarar vermesinden ve sorunun çözümüne yönelik atılan adımları boşa çıkarmasından endişe duyan Türk Hükümeti, Rauf Denktaş ve Kıbrıs Milli Gençlik Teşkilatı lideri Celal Horden'i görüşmek üzere Türkiye'ye davet etmiştir. Görüşmede Rum cemaatinin yeni kurduğu örgütlerin Türklerin ekonomik olarak kendi kendilerine yetmelerini engelleme çabaları olduğu belirtilmiştir. Bu duruma karşı bir direniş hareketi olarak kurulan Milli Gençlik Teşkilatı'nın köylere kadar hızla yayılması ve "*Türk'ten Türk'e*" sloganıyla yürüttükleri boykotun, bu hassas dönemde kasıtlı bir şikâyet konusu hâline getirildiği vurgulanmıştır. Toplantıda bu konuya dikkatli yaklaşılması istenmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.01.69.438.8). Kıbrıs'ın bağımsızlığını belirleyen antlaşma da 7 Temmuz 1960'da Lefkoşa'da imzalanmıştır. Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak ilan edilişi ise 16 Ağustos 1960'da gerçekleşmiştir (Atabay, 2013).

Sonuç

Bu çalışma, 1950-1960 yılları arasında Kıbrıs sorununun karmaşık gelişimini ve bu süreçte Demokrat Parti hükümetlerinin uyguladığı çok boyutlu dış politika evrimini eleştirel bir mercekten incelemektedir. Başlangıçta Türkiye, Soğuk Savaş dinamiklerinin ve NATO müttefikliklerinin dayattığı koşullar altında, Lozan Barış Antlaşması ile kurulan statükoyu koruma gayesiyle İngiltere'nin adadaki varlığını desteklemiş ve konuyu bir "*iç sorun*" olarak görerek pasif bir yaklaşım sergilemiştir. Ancak Yunanistan'ın 1954'te konuyu Birleşmiş Milletler'e taşıması ve özellikle EOKA

terör örgütünün Kıbrıs Türk toplumuna yönelik artan şiddet eylemleri, Türkiye'nin politikasında kaçınılmaz bir dönüm noktası oluşturmuştur. Başbakan Adnan Menderes liderliğindeki hükümet, bu gelişmeler karşısında adadaki hayati çıkarlarını diplomatik zeminde kararlılıkla vurgulamış ve İngiliz egemenliğinin ancak Türk çıkarları lehine sonlandırılabilceği tezini ileri sürerek reaktif bir diplomatik müdahaleyi başlatmıştır.

Yunanistan'ın temel hedefi olan *Enosis* doğrultusunda baskı ve örgütlü terör yöntemlerine başvurusu, Türkiye'yi adanın kaderini belirleyecek proaktif bir diplomasi yürütmeye zorlamış; bu durum, stratejik bir karşı önlem olarak "*taksim*" tezinin kararlılıkla savunulmasını beraberinde getirmiştir. Bu tez, hem Kıbrıs Türklerinin can güvenliğini sağlamayı hem de Yunan yayılcılığına karşı jeopolitik bir denge unsuru oluşturmayı hedeflemiştir. Çalışmanın en önemli bulgularından biri, iki tarafın uzlaşmaz tezlerinin çarpışması sonucunda 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ile diplomatik bir çözümün ortaya çıkmış olmasıdır. Bu anlaşmalarla Türkiye taksim tezinden, Yunanistan ise *Enosis* hedefinden stratejik olarak vazgeçmiş; bu durum 1960 yılında iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına giden yolu açmıştır.

Söz konusu antlaşmalar, Türk tarafına yalnızca nüfus oranının üzerinde bir temsil hakkı tanımakla kalmamış; aynı zamanda Türkiye'ye, Yunanistan ve İngiltere ile birlikte adanın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve anayasal düzenini güvence altına alan Garantör Devlet statüsü kazandırarak bölgedeki stratejik derinliğini hukuki bir zemine oturtmuştur. Sonuç olarak 1950-1960 dönemi Kıbrıs meselesi, basit bir sömürgecilikten kurtuluş hareketi olmaktan öte, Soğuk Savaş'ın Doğu Akdeniz'deki jeopolitik rekabetinin ve ulus-devletlerin kendi ulusal çıkarlarını koruma çabalarının karmaşık bir yansımasıdır. Demokrat Parti'nin dinamik ve kademeli politika değişikliği, Türkiye'nin uluslararası diplomaside aktif bir rol üstlenmesini sağlamış ve Kıbrıs Türk halkının haklarını güvence altına alan kritik temelleri atmıştır. Bu süreç, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde kalıcı bir güvenlik ikilemi yaratmış olsa da, Türkiye'nin günümüz Kıbrıs politikasının hukuki ve stratejik dayanağını oluşturmuştur.

Kaynaklar

Akgönül, S. (2012). *Türkiye Rumları: Ulus-devlet çağından küreselleşme çağına bir azınlığın yok oluş süreci* (C. Gürman, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal eser 2007'te yayımlandı).

Akşam. (1948, 25 Aralık). Kıbrıs'ın mukadderatı. *Akşam*.

Akşam. (1949, 12 Aralık). Kıbrıs Türklerinin protesto mitingi. *Akşam*.

Akşam. (1950, 19 Ocak). Ankara'da Kıbrıs mitingi. *Akşam*.

Akşam. (1954, 21 Ağustos). Yunanistan Kıbrıs davasını nihayet Birleşmiş Milletler'e götürdü. *Akşam*.

Anadol, C. (2004). *Türk siyaset tarihinde Demokrat Parti*. Yeni Kuvayı Milliye Yayınları.

- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. (2018). Lozan Barış Konferansı tutanaklar, belgeler (Takım 2, Cilt II; S. L. Meray, Çev.). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Atabay, M. (2013). *İmparatorluktan ulus devletlere Türkiye ve Balkanlar*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Aydoğdu, F. (2002). *Batı Trakya sorununun Türkiye ve Yunanistan'ın hükümet politikaları çerçevesinde incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Topkapı Üniversitesi.
- Ayn Tarihi*. (t.y.). *Ayn Tarihi*, (250).
- Ayn Tarihi*. (t.y.). *Ayn Tarihi*, (253).
- Ayn Tarihi*. (1955, Eylül). *Ayn Tarihi*, (262).
- Ayn Tarihi*. (1957, Şubat). *Ayn Tarihi*, (267).
- Ayn Tarihi*. (1957, Ağustos). *Ayn Tarihi*, (285).
- Ayn Tarihi*. (1957, Aralık). *Ayn Tarihi*, (277).
- Bağcı, H. (1990). *Demokrat Parti dönemi dış politikası*. İmge Kitabevi.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2000). *Osmanlı idaresinde Kıbrıs*. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.37.226.3* [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.38.227.2* [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.40.241.14* [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.63.386.14* [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.64.394.29* [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.69.438.8* [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.123.785.2* [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi. (t.y.). *BCA, 030.01.129.839.1* [Arşiv belgesi].
- Cumhuriyet. (1957, 19 Aralık). Paris'te Kıbrıs için mühim müzakereler. *Cumhuriyet*.
- Çevikel, N. (2006). *Kıbrıs'ta Osmanlı mirası (1570–1960)*. 47 Numara Yayınları.
- Daver, A. (1951, 31 Aralık). İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermez. *Cumhuriyet*.

- Demirer, M. A. (1995). *Demokrat Parti iktidarının 1950–1960 günlüğü: 27 Mayıs ve sonrası*. Demokrat Parti Yayınları.
- Demirtaş Coşkun, B. (2001). Değişen dünya dengelerinde Türk-Yunan ilişkileri. İ. Bal (Ed.), *21. yüzyılın eşliğinde Türk dış politikası* içinde (ss. 201–220). Alfa Yayınları.
- Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları. (1950, 20 Haziran). *Demokrat Parti Meclis Grubu gizli müzakere zabıtları* (Dönem IX, Cilt 3). Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi.
- Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları. (1956, 5 Temmuz). *Demokrat Parti Meclis Grubu gizli müzakere zabıtları* (Dönem X, Cilt 173). Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi.
- Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları. (1957, 26 Aralık). *Demokrat Parti Meclis Grubu gizli müzakere zabıtları* (Dönem XI, Cilt 210). Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi.
- Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları. (1958, 22 Mayıs). *Demokrat Parti Meclis Grubu gizli müzakere zabıtları* (Dönem XI, Cilt 222). Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi.
- Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları. (1958, 18 Haziran). *Demokrat Parti Meclis Grubu gizli müzakere zabıtları* (Dönem X, Cilt 188). Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi.
- Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları. (1958, 24 Haziran). *Demokrat Parti Meclis Grubu gizli müzakere zabıtları* (Dönem XI, Cilt 230). Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi.
- Erdönmez, C. (2004). *Şer'iye sicillerine göre Kıbrıs'ta toplum yapısı (1839–1856)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- Fırat, M. (2009). Yunanistan'la ilişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar (1919–1980)* (Cilt 1) içinde (ss. 576–614). İletişim Yayınları.
- Fırat, M. M. (2000). Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1945-1960). *Toplumsal Tarih*, 81, 22-27.
- Gönlübol, M., & Sar, C. (1974). *Olaylarla Türk dış politikası (1919–1973)* (Cilt 1). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Kıbrıs meselesi. *Gazî Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 101–112.
- Halkçı. (1954, 13 Temmuz). *Halkçı* [Gazete sayısı].
- Pınar, M. (2014). 1950–1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler ve Demokrat Parti'nin göçmen politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (30), 61–94.
- Pınar, M. (2018). *Cumhuriyet döneminde Mersin ve İçel'de siyasi hayat (1923–1950)*. Hiperyayın.
- Semavi, S. (1951, 25 Şubat). Yine Türk Kıbrıs. *Hürriyet*.
- Son Posta. (1949, 12 Aralık). Kıbrıs Türkleri Ortodoks kilisesini protesto ediyor. *Son Posta*.
- Son Posta. (1950, 17 Ocak). Kıbrıs için dün miting yapıldı. *Son Posta*.
- Son Posta. (1950, 19 Ocak). Ankara gençliğe de dün Kıbrıs için miting yaptı. *Son Posta*.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1957, 28 Ocak). *TBMM Zabıt Ceridesi* (Devre X, Cilt 15).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1958, 24 Haziran). *TBMM Zabıt Ceridesi* (Devre XI, Cilt 230).
- Tuncer, H. (2013). *Menderes'in dış politikası: Batı'nın güdümündeki Türkiye*. Kaynak Yayınları.
- Ulus. (1956, 10 Mayıs). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1956, 11 Mayıs). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1956, 20 Mart). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1956, 24 Mart). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1956, 29 Haziran). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1957, 11 Nisan). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1957, 12 Nisan). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1957, 30 Ocak). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1957, 30 Mart). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 16 Ocak). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 14 Haziran). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 16 Haziran). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 4 Temmuz). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 12 Temmuz). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 20 Temmuz). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 11 Ağustos). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 26 Ağustos). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Ulus. (1958, 29 Haziran). *Ulus* [Gazete sayısı].
- Yeni İstanbul. (1950, 13 Ocak). Yunanistan'da Kıbrıs için dün bir miting yapıldı. *Yeni İstanbul*.
- Yeni İstanbul. (1950, 16 Ocak). Gençliğin Kıbrıs için mitingi. *Yeni İstanbul*.
- Yeni İstanbul. (1950, 17 Ocak). Gençlik, Kıbrıs için dün miting yaptı. *Yeni İstanbul*.
- Yeni İstanbul. (1950, 18 Ocak). Kıbrıs için Ankara'da bugün miting yapılacak. *Yeni İstanbul*.
- Yeni İstanbul. (1950, 2 Şubat). Milli Türk Talebe Birliği Kıbrıs için Birleşmiş Milletlere başvurdu. *Yeni İstanbul*.

Yeni İstanbul. (1958, 8 Temmuz). *Yeni İstanbul* [Gazete sayısı].

Zafer. (1950, 17 Ocak). Kıbrıs için Milli Türk Talebe Birliğinin dünkü mitingi. *Zafer*.

Zafer. (1950, 18 Ocak). Kıbrıs için gençliğin bugünkü mitingi. *Zafer*.

Zafer. (1950, 19 Ocak). Kıbrıs için dün yapılan miting. *Zafer*.

Zafer. (1951, 5 Nisan). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1954, 30 Eylül). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1956, 10 Mayıs). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1956, 11 Mayıs). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1956, 30 Mart). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1957, 13 Şubat). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1957, 19 Aralık). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1957, 22 Şubat). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1957, 23 Ocak). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1957, 27 Şubat). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1957, 4 Mayıs). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1958, 16 Ocak). *Zafer* [Gazete sayısı].

Zafer. (1958, 29 Haziran). *Zafer* [Gazete sayısı].